

Іванов Юрій Борисович

*доктор економічних наук, професор,
головний науковий співробітник*

Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України

Ivanov Yuriy

Doctor of Economic Sciences, Professor, Chief Researcher

*Research Center for Industrial Problems of Development of the
National Academy of Sciences of Ukraine*

ORCID: 0000-0002-5309-400X

DOI: 10.25313/2520-2294-2024-9-10269

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА ТА ПОДАТКОВЕ ПЛАНУВАННЯ CORPORATE FINANCIAL SECURITY AND TAX PLANNING

Анотація. Вступ. У сучасних умовах глобальної конкуренції фінансова безпека підприємства та податкове планування є критично важливими складовими забезпечення стабільності й стійкості фінансових потоків. Податкове навантаження може суттєво впливати на прибутковість компанії, обмежуючи їхні інвестиційні можливості та ресурси для розвитку. Оподаткування виступає не лише регулятором фінансових потоків, але і визначальним чинником ризиків, що впливають на загальну фінансову стратегію підприємств.

Мета. Метою статті є дослідження механізмів впливу податкового планування на фінансову безпеку підприємства в умовах глобальних регуляторних змін. Увагу зосереджено на тому, як різні стратегії податкового планування можуть знижувати податкове навантаження та підвищувати фінансову стійкість підприємства. Основний акцент зроблено на теоретичних підходах, що дозволяють використовувати податкове планування для підвищення ліквідності, збільшення інвестиційного потенціалу та забезпечення стійкості до зовнішніх викликів, таких як зміни податкового законодавства та глобалізація ринків.

Матеріали і методи. У статті використані аналітичні методи оцінки податкових стратегій, а також аналіз регуляторних змін, таких як впровадження стандартів BEPS та мінімальних глобальних податкових ставок. Дослідження базується на матеріалах останніх наукових публікацій та практичних прикладів компаній, що активно використовують податкові інструменти для оптимізації своїх фінансових потоків.

Результати. Показано, що податкові гавані залишаються важливим інструментом у податковому плануванні, хоча їх використання обмежене посиленням міжнародного регулювання. Стратегії мінімізації податків через реєстрацію нематеріальних активів, трансфертне ціноутворення та внутрішнє кредитування можуть забезпечувати значні фінансові переваги за умов дотримання законодавчих вимог. Запровадження глобальних стандартів контролю обмежує можливість агресивного ухилення від оподаткування, проте підприємства мають можливість адаптувати свої стратегії для досягнення аналогічних результатів.

Перспективи. Подальші дослідження мають бути спрямовані на вивчення ефективності податкових пільг для інноваційної діяльності, а також аналіз ролі податкового страхування в управлінні ризиками в умовах посиленого регуляторного контролю.

Ключові слова: фінансова безпека підприємства, податкове планування, оптимізація фінансових потоків

Summary. Introduction. In today's global competitive environment, financial security and tax planning are critical components of ensuring the stability and sustainability of financial flows. The tax burden can significantly affect the profitability of companies, limiting their investment opportunities and resources for development. Taxation is not only a regulator of financial flows but also a determining factor of risks that affect the overall financial strategy of enterprises.

Purpose. The article aims to study the mechanisms of tax planning influence on the financial security of an enterprise in the context of global regulatory changes. Attention is focused on how various tax planning strategies can reduce the tax burden and increase the financial stability of an enterprise. The main emphasis is on theoretical approaches that allow using tax planning to

improve liquidity, increase investment potential, and ensure resilience to external challenges, such as changes in tax legislation and market globalization.

Materials and methods. The article uses analytical methods to evaluate tax strategies, as well as an analysis of regulatory changes, such as the implementation of BEPS standards and minimum global tax rates. The research is based on the latest scientific publications and practical examples of companies using tax instruments to optimize their financial flows.

Results. It is shown that tax havens remain an important tool in tax planning, although their use is limited by increased international regulation. Tax minimization strategies through registering intangible assets, transfer pricing, and internal lending can provide significant financial benefits if they comply with legal requirements. The introduction of global control standards limits the possibility of aggressive tax evasion, but companies can adapt their strategies to achieve similar results.

Discussion. Further research should focus on the effectiveness of tax incentives for innovation and the role of tax insurance in risk management in the context of increased regulatory control.

Key words: corporate financial security, tax planning, financial flow optimization

Постановка проблеми. Фінансова безпека підприємства та оподаткування є взаємопов'язаними категоріями, які мають значний вплив на загальний фінансовий стан підприємства. Фінансова безпека визначається здатністю забезпечувати стабільність фінансових потоків, підтримувати платоспроможність та стійкість до зовнішніх і внутрішніх ризиків. У цьому контексті оподаткування виступає важливим фактором, що впливає на розподіл ресурсів, ризики та фінансову стратегію підприємства.

Податки є одним із найбільших витратних компонентів для підприємства, і рівень оподаткування безпосередньо впливає на його фінансову результативність та інвестиційні можливості. Високий податковий тиск може знижувати прибутковість та обмежувати ресурси, доступні для розвитку й диверсифікації, що створює загрозу фінансовій безпеці. З іншого боку, податкові пільги та стимули можуть сприяти зміцненню фінансової стабільності, знижуючи податкове навантаження та надаючи додаткові ресурси для стратегічного розвитку.

Крім прямого впливу, податкове регулювання опосередковано впливає на фінансову безпеку через регуляторне середовище та вимоги до податкової звітності. Нестабільність податкового законодавства або його раптові зміни можуть призводити до необхідності швидкого коригування фінансових стратегій, підвищуючи управлінські ризики та адміністративні витрати.

У цьому контексті податкове планування виступає ключовим інструментом забезпечення фінансової безпеки підприємства. Воно дозволяє зменшити податкові зобов'язання, мінімізувати податкові ризики та підвищити прибутковість, зберігаючи при цьому відповідність законодавчим вимогам. Ефективне податкове планування сприяє збереженню фінансових ресурсів для інвестицій, знижує залежність від зовнішніх джерел фінансування та підвищує гнучкість підприємства в умовах змінного ринкового та регуляторного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Шваб К., Стомберг Б. та Вільямс Б. [1] зазначають, що ефективно податкове планування дозволяє підприємствам знижувати загальні витрати, включ-

но з податковими і нетарифними витратами, що свідчить про його значну ефективність. Проте, як зауважують Френсіс Дж., Нойман С. і Ньютон Н. [2], складність податкового планування може негативно вплинути на точність прогнозів аналітиків щодо прибутків компаній, що є важливим аспектом управлінського обліку. Підприємства, які активно займаються податковим плануванням, можуть стикатися з більшою мінливістю і нестабільністю ефективних податкових ставок та доходів, що ускладнює прогнозування їхніх фінансових результатів.

Важливо також відзначити, що зв'язок між податковим плануванням та вартістю підприємства не завжди є однозначним. Вахаб Н. і Голланд К. [3] вказують на негативний вплив податкового планування на вартість компанії в умовах інформаційної асиметрії між менеджерами та акціонерами. Це свідчить про можливість того, що менеджери можуть використовувати податкове планування не в інтересах акціонерів, а для досягнення особистих вигод. Однак автори зазначають, що ефективне корпоративне управління здатне пом'якшити негативні наслідки інформаційної асиметрії, забезпечуючи прозорість процесів податкового планування.

Ще один аспект податкового планування полягає у стратегічних реакціях підприємств на дії конкурентів. Армстронг К., Глезер С. та Кеплер Дж. [4] підкреслюють, що компанії активно коригують свої податкові стратегії у відповідь на зміни в податковому плануванні конкурентів. Це свідчить про те, що податкове планування є важливим елементом конкурентної боротьби, особливо на ринках із високим податковим тиском.

Окрему роль у податковому плануванні відіграють банки, які виступають посередниками у наданні компаніям фінансових послуг в сфері оподаткування. Галлемор Дж., Гіппер Б. та Мейдью Е. [6] зазначають, що банки використовують свої фінансові ресурси та експертизу для допомоги клієнтам у зниженні податкових зобов'язань. Особливо значними є податкові знижки для компаній, які мають великі або довгострокові позики та ті, що працюють з іноземними доходами або підвищеними кредитними ризиками.

У спеціальній літературі з досліджуваної проблеми значну увагу приділено податковим стратегіям багатонаціональних корпорацій. Купер М. та Нгуєн К. [5] у своєму дослідженні наголошують на тому, що такі корпорації використовують різноманітні стратегії для зниження податкового тягаря, зокрема переміщення прибутків у країни з нижчими податковими ставками. Це є ключовою темою в науковій літературі з міжнародного бізнесу та податкового регулювання, яка потребує подальших досліджень.

Таким чином, аналіз наукової літератури свідчить про важливість податкового планування для забезпечення фінансової безпеки та конкурентоспроможності підприємств, але також вказує на низку ризиків, пов'язаних із підвищеною складністю, інформаційною асиметрією та регуляторним тиском.

Метою статті є дослідження механізмів впливу податкового планування на фінансову безпеку підприємства в умовах глобальних регуляторних змін. Основну увагу зосереджено на тому, як різні стратегії податкового планування можуть знижувати податкове навантаження та підвищувати фінансову стійкість підприємства. Основний акцент зроблено на теоретичних підходах, що дозволяють використовувати податкове планування для підвищення ліквідності, збільшення інвестиційного потенціалу та забезпечення стійкості до зовнішніх викликів, таких як зміни податкового законодавства та глобалізація ринків.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах існує багато напрямів податкового планування, які можуть використовувати підприємства для зменшення податкового навантаження та підвищення

фінансової ефективності. Однак більшість із цих напрямів залежать від особливостей законодавства кожної країни. Наприклад, податкові пільги для науково-дослідницьких робіт, спеціальні режими оподаткування для малого бізнесу або можливості капіталізації витрат можуть значно різнитися залежно від юрисдикції. У зв'язку з цим інтерес викликають напрями податкового планування, що мають міжнародне застосування, такі як використання податкових гаваней та трансфертне ціноутворення, які залишаються ефективними незалежно від національних законодавчих обмежень.

Актуальність використання податкових гаваней підтверджується загальними тенденціями щодо виведення прибутків транснаціональними корпораціями (рис. 1).

Податкові гавані є важливим інструментом у податковому плануванні підприємств, сприяючи зниженню податкового навантаження та підвищенню фінансової безпеки. Ці юрисдикції пропонують низькі або нульові податкові ставки, що дозволяє компаніям переміщувати туди прибутки з країн із вищими податками. Це допомагає оптимізувати фінансові потоки, зменшувати загальні податкові витрати та мінімізувати ризики, пов'язані зі змінами в податкових режимах основних країн їх діяльності. Податкові гавані відіграють важливу роль у підтримці стабільності грошових потоків і оптимізації капіталу, оскільки підприємства можуть накопичувати капітал у таких юрисдикціях і використовувати його для інвестиційних чи операційних потреб без значного податкового навантаження [1]. Зростання податкового навантаження в країнах базування збільшує

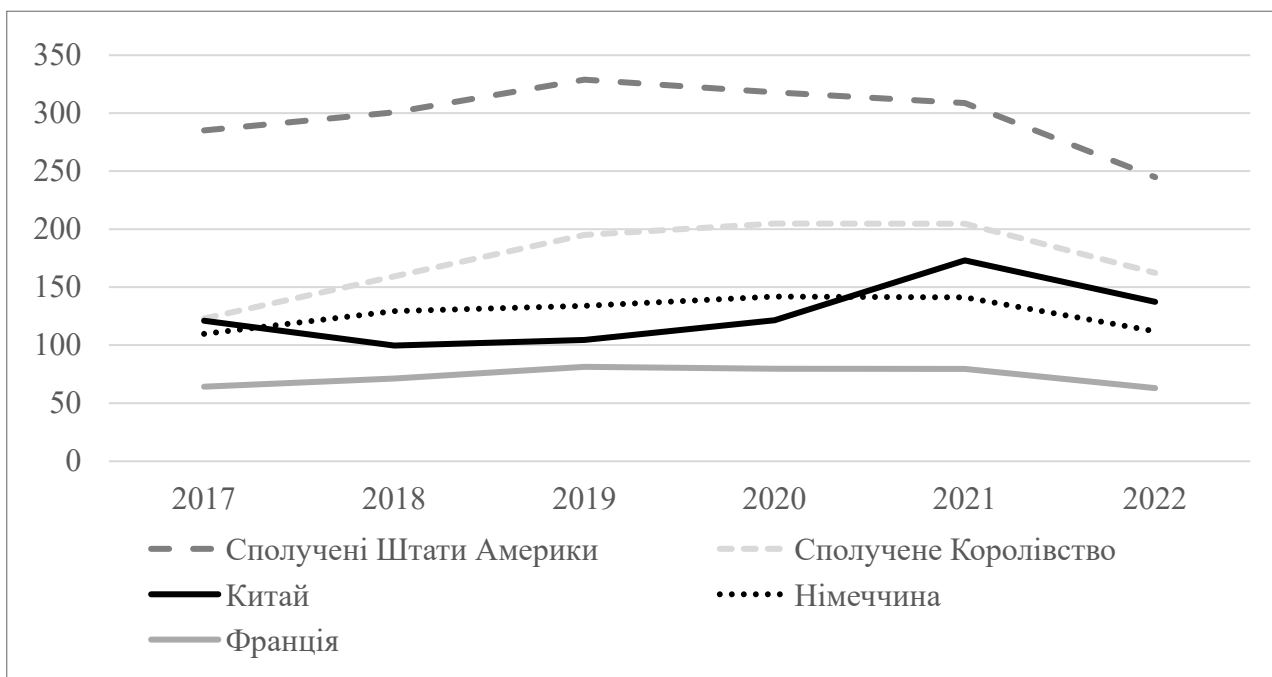

Рис. 1. Топ-5 країн за обсягом виведеного прибутку транснаціональними корпораціями, млрд. дол. США
Джерело: сформовано автором на основі [9]

ймовірність того, що компанії відкриватимуть філії в податкових гаванях [4].

Одним з підходів використання податкових гаваней є вибір місця реєстрації нематеріальних активів. Фірми з високою часткою інтелектуальної власності мають більші можливості для оптимізації, що підвищує їх конкурентоспроможність [3]. Розміщення патентів та брендів у вигідних юрисдикціях сприяє диверсифікації грошових потоків та мінімізації податкових ризиків [5].

Іншим підходом є внутрішнє кредитування, коли одна дочірня компанія, розташована в юрисдикції з низьким рівнем оподаткування, надає позики іншій дочірній компанії, яка діє в країні з високими податковими ставками. Це дозволяє компанії, що отримує кредит, зменшити свій оподатковуваний прибуток через вирахування відсоткових витрат, у той час як компанія-кредитор, яка знаходиться у країні з низькими податками, отримує дохід у вигляді відсотків, але сплачує значно менші податки на цей дохід.

Окрім податкових гаваней інструментом податкового планування є трансфертне ціноутворення. Це метод встановлення цін на товари чи послуги, які продаються або надаються між підрозділами однієї компанії, що знаходяться у різних країнах. Навіть незначна різниця податкових ставок може суттєво впливати на внутрішньофірмові операції та експортні ціни, покращуючи загальні фінансові показники компанії [1].

Основною перепоною для податкового планування у вигляді податкових гаваней та трансфертного ціноутворення є міжнародна боротьба з агресивними стратегіями ухилення від сплати податків, що включає впровадження глобальних стандартів, таких як BEPS [7]. Одним із ключових механізмів протидії є вимога доведення економічної сутності компаній у податкових гаванях, що включає необхідність наявності фізичної присутності, таких як офіси, персонал та реальна господарська діяльність у цій юрисдикції. Стандарти включають суворі правила контролю трансфертного ціноутворення, які обмежують можливість переміщення прибутків через трансфертні ціни. Це вимагає від компаній доводити, що внутрішньогрупові операції проводяться за ринковими цінами (принцип «витагнутої руки»), що суттєво ускладнює перенесення прибутків до податкових гаваней без реальних економічних причин. Також у ці стандарти входять правила про оподаткування контрольованих іноземних компаній, які дозволяють оподатковувати нерозподілені прибутки іноземних філій або дочірніх компаній, розташованих у податкових гаванях, ще до їх репатріації в країну базування. Це також зменшує стимули для використання податкових гаваней у податковому плануванні.

Ще одним інструментом протидії податковому плануванню є впровадження мінімальної глобальної податкової ставки, що має на меті зменшити стиму-

ли для перенесення прибутків до податкових гаваней. Ця ініціатива є частиною роботи, проведеної в рамках інклюзивної програми ОЕСР та G20, яка включає понад 140 країн і юрисдикцій, спрямованих на вирішення податкових викликів, пов'язаних із цифровою економікою та стала результатом глобальної угоди, досягнутої у жовтні 2021 року. Перша частина угоди стосується часткового перерозподілу прав на оподаткування між країнами, де компанії отримують доходи від своєї діяльності. Друга частина угоди має на меті встановлення мінімальної ставки оподаткування для прибутків багатонаціональних підприємств. Ця мінімальна ставка була визначена на рівні 15% для того, щоб унеможливити використання податкових гаваней з низькими ставками як спосіб агресивного податкового планування. У 2024 році ЄС почав впроваджувати правила другої частини рішення, що робить мінімальну глобальну ефективну ставку корпоративного податку реальністю для великих підприємств, що здійснюють діяльність у країнах ЄС. Нові правила застосовуються до всіх великих груп компаній з річними доходами понад 750 мільйонів євро. Якщо в якійсь юрисдикції ефективна ставка податку для дочірньої компанії групи нижча за 15%, застосовуватиметься механізм доплати, щоб довести її до цього мінімального рівня. Ключовим моментом є те, що ці правила стосуватимуться як внутрішніх, так і міжнародних груп, а розрахунки для цього податку зазвичай здійснюватимуться головною компанією групи, якщо не визначено інший відповідальний суб'єкт. У випадках, коли група має дочірні компанії у країнах, де мінімальна ставка податку не застосовується, країни-члени ЄС застосовуватимуть додатковий податок для доведення ефективної ставки до мінімальної. Крім того, правила передбачають винятки для зменшення адміністративного навантаження. Якщо дохід і прибутки в конкретній юрисдикції не перевищують певного мінімального рівня, доплати не будуть нараховуватись. Також компанії можуть виключити з оподаткування частину доходу, пов'язаного з реальними активами, такими як будівлі чи заробітна плата. Цей механізм спрямований на стимулювання інвестицій у реальні активи, тоді як прибутки, пов'язані з нематеріальними активами, підпадають під більш суворе оподаткування. Отже, мінімальна глобальна ставка податку наразі є перешкодою для використання податкових гаваней великими міжнародними групами. Проте, у випадку з підприємствами, що мають дохід нижче порогового, залишається певне вікно можливостей щодо податкового планування [8].

Попри нові регуляторні зміни чи законодавчі обмеження, підприємства можуть застосовувати кілька альтернативних стратегій для досягнення аналогічних фінансових переваг.

Навіть за умови посилення вимог до доказу реальної господарської діяльності в країнах із низь-

кими податковими ставками, компанії можуть розглядати варіанти створення справжніх операційних підрозділів або дочірніх компаній у таких юрисдикціях. Це передбачає не лише юридичну реєстрацію, а й реальну діяльність, включаючи інвестиції в локальні ресурси, створення робочих місць і ведення бізнесу. Такий підхід дозволяє не лише відповідати вимогам законодавства, але й використовувати податкові пільги.

Крім того, оптимізація ланцюгів постачання та географічне розташування виробничих або операційних потужностей також може стати ефективною стратегією для зниження податкового тягаря. Компанії можуть планувати структуру виробництва та дистрибуції так, щоб максимізувати вигоди від місцевих податкових режимів і використовувати стимули, надані урядами для інвесторів.

Ще однією важливою стратегією є використання податкових пільг, що надаються для підтримки інноваційної діяльності. У багатьох юрисдикціях існують податкові кредити для стимулювання досліджень і розробок, що дозволяє підприємствам знижувати податкові витрати законним шляхом.

Диверсифікація операцій та інвестиції в різні юрисдикції також допомагають підприємствам збалансувати свої податкові зобов'язання, обираючи країни з вигідними податковими умовами. Це включає створення нових дочірніх компаній або реорганізацію бізнесу для оптимізації податкової ефективності, що дозволяє мінімізувати податкові витрати та збільшити гнучкість.

Хоча контроль над трансфертним ціноутворенням стає жорсткішим, компанії все одно можуть використовувати його для законного розподілу прибутків між різними юрисдикціями, за умови дотримання принципу «втягнутої руки». Це вимагає ретельного документування і дотримання ринкових умов під час внутрішньогрупових операцій.

У випадку підвищеного ризику штрафів або податкових перевірок через використання податкових гаваней, підприємства можуть також використовувати податкове страхування для зниження ризиків. Такі страхові поліси допомагають компаніям захиститися від можливих фінансових наслідків у разі перевірок або судових спорів.

Таким чином, попри нові регуляторні перепони та посилення контролю, податкове планування залишається важливим інструментом для забезпечення фінансової безпеки підприємств. Адаптація до нових вимог і використання законних стратегій оптимізації податкових витрат дозволяють компаніям продовжувати ефективно управляти своїми фінансами та знижувати ризики, пов'язані з оподаткуванням.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Фінансова безпека підприємства значною мірою залежить від ефективного податкового планування, яке дозволяє мінімізувати податкове

навантаження та підтримувати стабільність фінансових потоків. З огляду на вплив податкового тиску на прибутковість та доступність ресурсів для розвитку, підприємства активно шукають шляхи оптимізації своїх податкових зобов'язань. Податкові гавані, трансфертне ціноутворення та внутрішнє кредитування є ключовими інструментами у цій стратегії, хоча їх використання ускладнене сучасними регуляторними змінами. Стандарти BEPS та мінімальна глобальна податкова ставка ускладнюють перенесення прибутків до юрисдикцій з низькими податковими ставками, але підприємства все ще можуть отримувати фінансові переваги, адаптуючись до нових умов.

Попри жорсткі обмеження, податкові гавані залишаються важливими для підприємств, які використовують стратегії мінімізації податків. Створення реальних операційних підрозділів у юрисдикціях із вигідними податковими умовами допомагає компаніям відповідати регуляторним вимогам і водночас отримувати податкові пільги. Водночас підприємства можуть переглянути свої ланцюги постачання та розташування виробничих потужностей, щоб скористатися перевагами місцевих податкових режимів і стимулів, що є важливим для зниження податкового навантаження і підвищення фінансової гнучкості.

Перспективним напрямком для досліджень є податкові пільги, пов'язані з інноваційною діяльністю. Підприємства можуть використовувати податкові кредити для стимулювання досліджень та розробок, що дозволяє знижувати податкове навантаження законними шляхами. Це сприяє зміцненню фінансової безпеки компаній і відкриває можливості для їхнього розвитку в умовах зростаючої конкуренції. Інноваційні податкові стратегії заслуговують на додаткове дослідження з метою визначення їхнього впливу на фінансову стійкість підприємств.

Диверсифікація діяльності та інвестицій у різні юрисдикції також є актуальною стратегією. Балансування між країнами з різними податковими режимами дозволяє підприємствам знижувати свої податкові витрати, зберігаючи при цьому гнучкість у фінансовому плануванні. Подальші дослідження мають бути спрямовані на вивчення ефективності такої диверсифікації в умовах посиленої регуляторної боротьби з агресивними податковими стратегіями та контролю за трансфертним ціноутворенням.

Нарешті, перспективним напрямком є дослідження впливу податкового страхування на фінансову безпеку підприємства. У сучасних умовах підвищеного контролю з боку податкових органів, використання страхових полісів для захисту від можливих фінансових втрат у разі перевірок або судових спорів стає важливою частиною податкового планування. Вивчення ефективності цього інструменту дозволить підприємствам краще управляти своїми ризиками і зберігати фінансову безпеку в умовах глобальної економіки.

Література/References

1. Schwab C., Stomberg B., Williams B. Effective Tax Planning. *The Accounting Review*. 2021. doi: <https://doi.org/10.2308/TAR-2019-0020>.
2. Francis J., Neuman S., Newton N. Does Tax Planning Affect Analysts' Forecast Accuracy?. *S&P Global Market Intelligence Research Paper Series*. 2018. doi: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3260027>.
3. Wahab N., Holland K. Tax planning, corporate governance and equity value. *British Accounting Review*. 2012. № 44. С. 111–124. doi: <https://doi.org/10.1016/J.BAR.2012.03.005>.
4. Armstrong C., Glaeser S., Kepler J. Strategic Reactions in Corporate Tax Planning. *Corporate Governance & Accounting eJournal*. 2017. doi: <https://doi.org/10.2139/ssrn.2889145>.
5. Cooper M., Nguyen Q. Multinational enterprises and corporate tax planning: A review of literature and suggestions for a future research agenda. *International Business Review*. 2020. doi: <https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2020.101692>.
6. Gallemore J., Gipper B., Maydew, E. Banks as Tax Planning Intermediaries. *Political Economy — Development: Political Institutions eJournal*. 2018. doi: <https://doi.org/10.2139/ssrn.2796132>.
7. Apeldoorn L. BEPS, tax sovereignty and global justice. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*. 2018. № 21. С. 478–499. doi: <https://doi.org/10.1080/13698230.2016.1220149>.
8. Mintz J. The Global Corporate Minimum Tax: A Cure or Not? *Canadian Tax Journal/Revue fiscale canadienne*. 2022. doi: <https://doi.org/10.32721/ctj.2022.70.suppl.mintz>.
9. Tørsløv T., Wier L., Zucman G. The Missing Profits of Nations. *Review of Economic Studies*. 2023. № 90 (3). С. 1499–1534. doi: <https://doi.org/10.1093/restud/rdac049>.